

Siz bilgan va siz bilmagan o`simlik va hayvonot dunyosi.

Egamova Zeboxon Qo`shko`pir tumanidagi

11-son umumiy o`rta ta`lim maktabining

Biologiya fani o`qituvchisi

Аннотация. Maqolada tabiatimizdagi o`simlik va hayvonlarning ayrim bir turlari to`g`risida ma`lumotlar keltirilgan.

Калит со`злар: kamfora, zichlik, labguldoshlar, efir,pista , takin, chalatishlilar, turkum, tropik,lamantin.

Аннотация. В статье представлена информация о некоторых видах растений и животных в нашей природе..

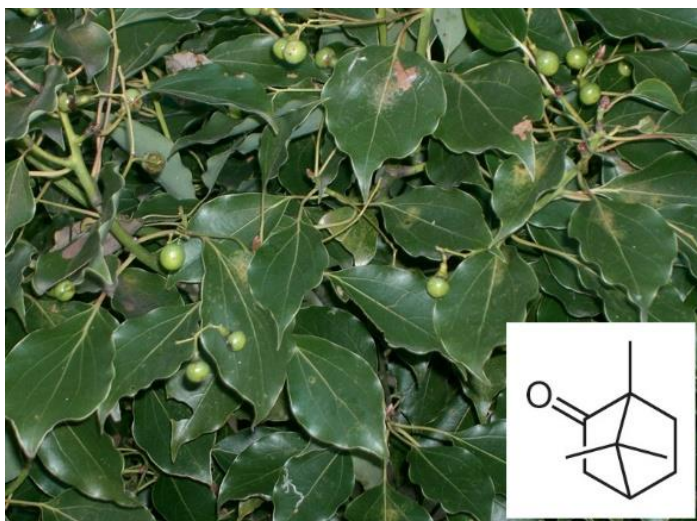
Ключевые слова: камфора, зичлик, лабгулдошлар, эфир,писта , такин, чалатишлилар, туркум, тропик,ламантин.

Annotation. The article provides information about some species of plants and animals in our nature. .

Key words: kamfora, zichlik, labguldoshlar, efir,pista , takin, chalatishlilar, turkum, tropik,lamantin.

Kamfora: Kamfora daraxti lavrdoshlar oilasiga mansub doim yashil daraxt . Bo`yi 20 – 50 m , diametri 2,5 m gacha . Bargi etli, xushbo`y, guli ko`rimsiz , mayda, oqish. Janubiy Xitoy va Yaponiya orollarida o`sadi. Hamma qismida efir moyi bor . yog`ochidan mebel yasaladi. Efir moyidan kamfora olinadi.Kamfora – terpen qatoridagi o`ziga xos hidli rangsiz Kristall , uchuvchan . Zichligi nol gradusda 1,00 g / cm 3 qaynash tempraturasi 209,1⁰C . Suvda yomon, organik erituvchiarda yaxshi eriydi. Birinchi marta 1903-yili sintez qilingan .

Kamfora-tabiatta keng tarqalgan, ko`pgina efir moylari tarkibiga kiradi. Sanoatda skinidar yoki uning asosiy komponenti pinenni qayta ishlab olinadi. Selluloid , foto-kinoplyonka va boshqa narsalar ishlab chiqarishda plastifikator sifatida ishlatiladi .

Meditinada kamfora daraxtidan olinadigan sof kamfora ishlatiladi . Yurak-tomir va markaziy nerv sistemasi faoliyati , nafas susayganda , kallapstada , pnevmaniya va boshqa yuqumli kasalliklarda narkotik va uyqu dorilaridan zaharlanganda moyli eritmasi teri ostiga yuboriladi. Issiq tushurish , balg`am ko`cherish maqsadida poroshogi ichiriladi; sariq kasalligida , parotit kabi kasalliklarni davolashda antiseptik va og`riq qoldiruvchi modda sifatida surtiladi.

Lavanda: Labguldoshlar oilasiga mansub buta yoki doimiy yashil chala butalar turkumi . 30 tacha turi bor. Bo`yi 40-75 sm . Bargi nashtarsimon , cheti biroz qayrilgan, bandsiz qarama – qarshi joylashgan. Gullari mayda, ko`k poyaning uchi topgul. Mevsi yong`oqcha.to`pguli tarkibida efir moylari bor, bular parfimeria sanoatida ishlatiladi.

**Tausag`iz:** Murakkabguldoshlar oilasiga mansub bu ko`p yillik o`simlik , ildizi yog`on,sertarmoq. Poyasi ko`p shoxlanmagan bo`yi 20-50 sm brglari birin-ketin joylashgan . uchi sariq svatcha bilan tugaydi. Savatchasida 30-50 ta sariq , tilsimon ,

ikki jinsli gulari o`rnashgan mevasi pistacha .quruq ildizining 9-28 % ini kauchuk tashkil etadi.

Oq karrar. Murakkabguldoshlar oilasiga mansub bu o`simlikning 50 turi malum. Oq karrakning bo`yi 120 sm poyasi tikanli yuqori qismi shoxlangan mevasi teskari tuxumsimon urug`I tarkibida 35% gacha moy bargida 0.05 % gacha alkaloid va boshqa birikmalar bor xalq tabobatida qaynatmasi yiringli yaralarni , bachadon raki va yomon shishlarni davolashda hamda qon oqishini to`xtatuvchi sifatida qo`llaniladi.

Suvpiyoz. Bo`yi 20 – 150 cm ko`p yillik ildizpoyasi yotiq. Bargi ensiz, uzun, tubi uch qirrlali yuqoriga qarab yassilanadi. Gullari oqish-yashil, uzun bandli, to`pguli soyabonsimon poya uchida joylashgan, hamisha suvdan chiqib turadi. Suvpiyoz maydan iyulgacha gullab iyundan avgustgacha mevalaydi. Ildizpoyasidan

tayyorlanadigan qaynatma xalq tabobatida ich suruvchi, siydik haydovchi va hayz keltiruvchi dori sifatida ishlatiladi. Manzarali o`simlik sifatida ham o`stiriladi.

Sulton tovuq. Tana uzunligi 40-50 sm, og`irligi 700 -1000 gr. Oyoqlari va barmoqlari , baquvvat. Tumshugi kuchli . uyasini suv o`simliklari qalin o`sgan joylarga quradi. 5-7 tuxum qo`yadi . Asosan o`simlik novdalari , urug`lari, ba`zan hashoratlar, baqalar bilan oziqlanadi. Soni kamayib ketganligi uchun muhofaza qilinadi.

Takin. Juft tuyoqlilar turkumiga mansub kiyiklarning bir turi . Tanasi 120-150 sm, bo`yi 100-130 sm , og`irligi 300 kg gacha . Oyoqlari qisqa va baquvvat dumi kalta. Har ikkala jinsi ham shoxli. Tilla rang , qizg`ish yoki kul rang – sarg`ish . Takin asosan kichik to`da yuzga yaqin poda bo`lib yashaydigan hayvon Hindiston-Tibet va boshqa yerlardagi tog`larning 2000-4500 metr balandlikdagi joylarida yashaydi .

Tamandua .Chalatihlilar turkumiga mansub sut emizuvchi hayvon. Tamandua gavdasi 55 sm , dumi esa tanasining uzunligiga teng bo`lib og`irligi 3-5 kg kichik chumolixo`r. Tumshug`I naysimon, tishlari yo`q. Oldingi oyog`laridagi tirnog`I mustahkam , ilmoqsimon qayrilgan. Tamandua tunda aktiv bo`lib, asosan chumoli va termitlar uyasini buzib, ularni yopishqoq uzun (60 sm) tili bilan tutib yeydi yiliga bitta bola tug`adi. Tamandua Meksika, Braziliya, Bolivia va shimoliy Argentina tropiko`rmonlari hamda butazor savannalarida tarqalgan. Hozirda bu hayvon soni kamayib ketganligi tufayli muhofazaga olingan.

Lamantin: Suvda yashovchi sutemizuvchilarning bir oilasi. Tana uzunligi, odata, 4m gacha, ogirligi 360 kg gacha. Tanasi urchiqsimon, dum suzgichi gorizontal, yumaloq formada. Quloq suprasi va orqa oyogi yoq, oldingi oyoqlari ko`krak suzgichlariga aylangan. Yung qatlami yo`q. Tana tusi och tusdan to`q kul ranggacha. O`simliklar bilan ovqatlanadi. Garbiy Afrikada, Markaziy va Janubiy Amerikada tarqalgan. Kamayib ketganligidan ovlash taqiqlangan .

Tabib ilon .Suvilonsimonlar oilasining bir turi. Bo`yi 2 m gacha. Kichkina boshi bo`ynidan biroz ajralib turadi, Dumi uzun. Gavdasining usti silliq tangachalar bilan qoplangan. Ba`zilaring gavdasi va boshi usti sarg`ish-kulrang, ayrimlariniki qoramtir yoki qora. O`rmon va butazorlarda yashaydi. Urg`ochisi yerga 5-8 ta tuxum qo`yadi. Kemiruvchilar, mayda qushlar bilan oziqlanadi. Qadimgi yunonlar va rimliklarning

meditsina emblemasida tabiblik xudosi – Esqulap qo`liga ilon o`raglan aso tutqazilgan.

Eronliklar esa unga tabib ilon deb nom berganlar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.

1. MAVLYANOV. O “ZOOLOGIYA “ Toshkent 2003
2. N. P. NAUMOV, N. N. KARTASHEV ZOOLOGIYA umurtqali hayvonlar (1-qism)
3. Y.D. DAVLATOV “ZAHARLI GAZANDALAR “KITOBIDAN
4. S. DADAYEV, S. TO‘YCHIEV, P. HAYDAROVA UMURTQALILAR ZOOLOGIYASI .
5. Elektron ta’lim resurslari
  1. [www. tdpu. uz](http://www.tdpu.uz)
  2. [www. pedagog. uz](http://www.pedagog.uz)
  3. [www. Ziyonet. uz](http://www.Ziyonet.uz)
  4. [tdpu-INTRANET. Ped](http://tdpu-INTRANET.Ped)

